

dr hab. Andrzej Wawrzusiszyn prof. uczelni
Katedra Prawa Administracyjnego i Nauk o Bezpieczeństwie
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Olsztyn, 06 grudnia 2024 r.

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr. Czesława KONIECZNEGO

na temat:

Nielegalna imigracja w Polsce w aspekcie zagrożeń dla bezpieczeństwa wewnętrznego

opracowanej pod kierunkiem naukowym

dr hab. Adriana Siadkowskiego prof. AWSB

Podstawą opracowania niniejszej recenzji jest Uchwała Rady Dyscypliny Naukowej Nauki o Bezpieczeństwie nr 04/2024/2025 z dnia 18 października 2024 r. w sprawie powołania recenzentów rozprawy doktorskiej mgr. Czesława Koniecznego pt. *Nielegalna imigracja w Polsce w aspekcie zagrożeń dla bezpieczeństwa wewnętrznego* w postanowieniu o nadanie stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie zgodnie ustawą z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017, poz. 1789 ze zmianami) oraz z ustawą z dnia 3 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. z 2018, poz. 1669).

1. Kwestie ogólne

Migracje, ze swoją wielością i różnorodnością form, kierunków czy motywów przemieszczania się grup i jednostek oraz zmiennością natężenia, są jednym z najważniejszych zjawisk świata. Przemieszczanie się ludności pociąga za sobą konsekwencje społeczne, gospodarcze, kulturowe, wpływa zarówno na sytuację polityczną państw wysyłających, jak i przyjmujących.

Od lat 90. XX wieku migracje zaczęto postrzegać przez pryzmat bezpieczeństwa. Towarzyszące im wojny i konflikty zbrojne doprowadziły do totalnej destabilizacji w regionach wywołując poważne problemy. Przyczyn należy szukać m.in. w agresywnej polityce Rosji wobec Kaukazu z lat 90. XX wieku i lat kolejnych, aneksja Krymu czy obecna wojna rosyjsko-ukraińska. Na rozwój migracji wpłynęły także skutki wydarzeń w Afryce, zwłaszcza w północnej jej części oraz na Bliskim Wschodzie. Zapoczątkowana w latach 2010–2012 tzw. Arabska Wiosna doprowadziła do protestów społecznych i konfliktów zbrojnych, była wyrazem niezadowolenia obywateli wobec autokratycznych reżimów. Nie bez znaczenia są skutki pandemii COVID-19, które wywołały problemy gospodarcze i społeczne w wielu regionach, czy fakt przejścia władzy przez talibów w Afganistanie. Wymienione wydarzenia dopełnia aktualnie skomplikowana sytuacja w stosunkach Izrael – Palestyna – Liban. Efektem tych procesów stał się znaczący wzrost migracji do Europy będący poważnym wyzwaniem dla jej spójności i bezpieczeństwa, w tym także i dla Polski.

Sytuacja na polskiej granicy państwowej jest dynamiczna oraz stymuluje zagrożenia bezpieczeństwa transgranicznego w postaci nielegalnej migracji i handlu ludźmi, przestępczości narkotykowej, przemytu broni, amunicji, materiałów wybuchowych, wszelkiego rodzaju towarów handlowych, pojazdów oraz terroryzmu.

Wejście Polski w struktury Unii Europejskiej, a następnie do strefy Schengen spowodowały, że odcinki granicy Polski stały się ostatnimi, po przekroczeniu których obywatele z państw trzecich mogą swobodnie poruszać się po krajach Unii Europejskiej. Zniesienie ograniczeń w dostępie do paszportów oraz dynamika ruchu granicznego zaczęły istotnie wpływać na poziom przestępczości transgranicznej. Polskie środowisko przestępcze łatwo nawiązało współpracę z przestępcami międzynarodowymi, natomiast zachodnioeuropejskie struktury przestępcze zaczęły postrzegać Polskę jako nowy obszar wpływu.

Najpoważniejszym od lat zagrożeniem bezpieczeństwa transgranicznego jest nielegalna migracja, zwłaszcza w formach zorganizowanych. Czynnikiem warunkującym to zjawisko jest dysproporcja między krajami pochodzenia migrantów a krajami stanowiącymi cel migracyjny. Kwestia ta dotyczy w szczególności uwarunkowań społeczno-ekonomicznych, polityki socjalnej, poszanowania praw człowieka, w tym m.in. praw mniejszości, prawa do podjęcia działalności gospodarczej czy nawet prawa do wyboru zawodu. Polska jako państwo tranzytowe znalazła się w zainteresowaniu obywateli państw trzecich i międzynarodowych grup przestępczych na drodze do innych krajów europejskich, a także jako kraj docelowy. Dynamikę zjawiska nielegalnej migracji do i przez Polskę

warunkują: geopolityczne usytuowanie naszego kraju, tranzytowy charakter korytarzy transportowych wiodących przez terytorium Polski, stabilność polityczna, rozwój gospodarczy, przyjazny rynek pracy, zarobki, warunki społeczne, socjalne, wolność polityczna, wyznaniowa i obyczajowa. Długi lądowy odcinek granicy państwowej z Rosją, Białorusią oraz Ukrainą ułatwia organizację nielegalnej migracji szlakiem nadbałtyckim wiodącym z Azji, a także szlakiem bałkańskim do Europy Zachodniej.

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska koresponduje z powyższymi problemami, wykazuje walory poznawcze, społeczne i metodologiczne oraz mieści się w aktualnym nurcie poszukiwań badawczych i działań praktycznych służącym zapobieganiu i zwalczaniu nielegalnej migracji. Dlatego też, badania podjęte przez Doktoranta mgr. Czesława Koniecznego uważam za uzasadnione i pozytywnie wpisujące się w dziedzinę nauk społecznych i w dyscyplinę nauki o bezpieczeństwie.

2. Ocena metodologiczna rozprawy doktorskiej

Przygotowanie, przeprowadzenie i interpretacja wyników badań stanowią podstawową umiejętność pracownika nauki. Założenia metodologiczne rozprawy doktorskiej mgr. Czesława Koniecznego przedstawione zostały w rozdziale pierwszym *Założenia badawcze rozprawy* (s. 11–24)). W sposób zwięzły określił cel, zakres, problemy badawcze, hipotezy badawcze, metody, techniki i narzędzia badawcze. Opisał także organizację przeprowadzonych etapów badań.

Z tematu dysertacji w sposób naturalny jawi się ogólny cel badawczy. W wymiarze teoretycznym Doktorant przyjął: *poznanie uwarunkowań rozwoju zjawiska nielegalnej migracji w Polsce oraz jego wpływu na bezpieczeństwo wewnętrzne*. Natomiast w wymiarze użytecznym *opracowanie katalogu przedsięwzięć zmierzających do ograniczenia zagrożeń dla bezpieczeństwa wewnętrznego przez nielegalną imigrację generowanych bądź katalizowanych* (s. 13). Konsekwencją tak sformułowanego celu badań jest spójny z nim główny problem badawczy. To próba poszukiwania odpowiedzi na pytanie: *jak rozwija się zjawisko nielegalnej imigracji w Polsce, w kontekście jego wpływu na bezpieczeństwo wewnętrzne?* (s. 13).

Problem główny został doprecyzowany w czterech pytaniach szczegółowych (s. 14):

- 1) *Jaka jest konstrukcja rozwiązań prawnych umożliwiających przekraczanie granic i legalny pobyt cudzoziemców w Polsce oraz jakie przyjęto rozwiązania instytucjonalne służące zarządzaniu migracją?*

- 2) *Jakie zagrożenia bezpieczeństwa wewnętrznego generuje oraz jakie katalizuje rozwój nielegalnej imigracji?*
- 3) *Jakie są przesłanki zjawiska nielegalnej imigracji do Polski?*
- 4) *Jaka jest specyfika, prognozowane trendy i kierunki rozwoju nielegalnej imigracji w Polsce oraz możliwe działania zmierzające do ograniczenia zagrożeń bezpieczeństwa wewnętrznego przez nią generowanych bądź katalizowanych?*

Hipoteza ogólna została ujęta w następującym założeniu badawczym: *Nielegalna imigracja w Polsce jest w znacznej mierze zdeterminowana chęcią dotarcia imigrantów do państw Europy Zachodniej i Północnej, generując zagrożenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego poprzez przestępczość ukierunkowaną na osiągnięcie celu imigracyjnego oraz przestępczość towarzyszącą w szczególności powiązaną ze zorganizowanym przetrzucem nielegalnych imigrantów przez granice zewnętrzne UE (s. 13). Takie kryterium znajduje swoje dopełnienie w czterech hipotezach cząstkowych (s. 13-14).*

- 1) *Przyjęte rozwiązania legislacyjne oraz instytucjonalne, prócz wypełnienia zobowiązań międzynarodowych przyjętych przez Polskę, mają na celu kreowanie własnej polityki imigracyjnej.*
- 2) *Nielegalna imigracja stanowi nie tylko naruszenie porządku prawnego, ale również stymuluje rozwój specyficznej przestępczości głównie o charakterze transgranicznym.*
- 3) *Zjawisko nielegalnej imigracji do Polski jest silnie związane z sytuacją imigracyjną do UE oraz uwarunkowaniami geopolitycznymi za wschodnią granicą Wspólnoty, a Polska, przez nielegalnych imigrantów, jest wykorzystywana jako etap pośredni w ich drodze do państwa docelowego.*
- 4) *Działania zmierzające do ograniczenia zagrożeń dla bezpieczeństwa wewnętrznego powinny być powiązane z charakterem nielegalnych procesów imigracyjnych w Polsce wynikającym z istnienia silnych społeczności imigranckich w państwach Europy Zachodniej i Północnej oraz z sytuacji geopolitycznej w regionach będących źródłem nielegalnej imigracji do UE.*

W przeprowadzeniu procesu badawczego obowiązują liczne zbiory reguł i zalecenia, których przestrzeganie powinno doprowadzić badacza do uzyskania obiektywnych wniosków z podjętych badań. Doktorant zadeklarował wykorzystanie szeregu metod teoretycznych takich jak: metodę analizy, metodę prognozowania, metodę instytucjonalno-prawną, metodę systemową, metodę historyczną, studium indywidualnych przypadków, wywiad, obserwację (s. 15–21). Ich dobór, uzasadnienie oraz zastosowanie należy uznać za słuszne i właściwe.

Dotyczą one badania dokumentów, aktów normatywnych, analizy ich treści, czy korzystania z danych statystycznych i ich interpretacji.

Rozdział metodologiczny Doktorant kończy opisaniem sposobu przeprowadzenia procesu badawczego (s. 21–24).

Analizy ilościowe i jakościowe uzyskanych danych oraz ich interpretacja posiadają wartość poznawczą i pozwalają śledzić tok rozumowania Doktoranta. Są też wynikiem dobrego uszeregowania zebranych danych.

Analiza podejścia metodologicznego do procesu badawczego przez Doktoranta wzbudza jednak pewne wątpliwości. Nie znajduję w rozprawie określenia takich istotnych elementów procesu badawczego jak przedmiot badań, zmienne i wskaźniki badań. Uważam, że początkujący badacze powinni posługiwać się klasycznym metodologicznym układem pracy naukowej: przedmiot badań i cel badań, problemy badawcze i hipotezy badawcze, zmienne i wskaźniki badań, metody badawcze, narzędzia i techniki badawcze, teren badań i osoby badane, analiza i wnioski z badań własnych. Przyjęty przez Doktoranta układ metodologiczny pracy częściowo odbiega od tego kanonu. Natomiast założenia badawcze zawierają wiele zmiennych i wskaźników, którymi Autor sprawnie operuje podczas analizy i prezentacji wyników badań. Mimo to, nie zostały one w stosownym miejscu wyspecyfikowane.

Obiekcje wywołuje zastosowanie metody historycznej, którą Doktorant wykorzystał *do zaprezentowania genezy oraz przebiegu europejskiego kryzysu migracyjnego, jako istotnych czynników kształtujących obecne procesy imigracyjne w Polsce w kontekście zagrożeń dla bezpieczeństwa wewnętrznego* (s. 19). Wydarzenia te miały miejsce przecież stosunkowo niedawno, więc użycie tej metody badań, a szczególnie nazwanie jej historyczną, jest dyskusyjne.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że Doktorant wyszczególnił występujące ograniczenia badawcze, które *miały istotny wpływ na dobór metod badawczych wykorzystywanych w dysertacji, a w szczególności na konieczność uzupełnienia metod ilościowych badaniami o charakterze jakościowym wpływają na interpretację ostatecznych wyników badań* (s. 24). Chociaż ograniczenia dotyczą potencjalnych wad badań, to zostały one przytoczone. Ważnym też jest, że Doktorant jest świadomy tych ograniczeń, chociaż nie wyjaśnił, w jaki sposób wpływają one na wnioski, które można wyciągnąć z badań, usprawnić badania, ujawniając wszelkie kwestie, zanim zrobią to inni badacze lub recenzenci. Należy przy tym pamiętać, że uznanie niedociągnięć badania daje szansę na dostarczenie pomysłów na przyszłe badania.

W podsumowaniu rozprawy (s. 271–272) Doktorant odniósł się do postawionych na wstępie hipotez badawczych, i co jest istotne stwierdzając, że zostały zweryfikowane.

Niezależnie od wskazanych niedociągnięć metodologicznych, sposób przeprowadzenia procesu badawczego jest wystarczającym argumentem do pozytywnej oceny wartości metodologicznej rozprawy. Rozprawa doktorska świadczy o możliwości samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez mgr. Czesława Koniecznego ubiegającego się o nadanie stopnia doktora.

3. Ocena merytoryczna rozprawy doktorskiej

Recenzowana rozprawa doktorska stanowi zwarte opracowanie naukowe na 319 stronach, z czego tekst zasadniczy – wstęp, rozdziały merytoryczno-analityczne i podsumowanie – zawierają się na 266 stronach. Pozostała część to załączniki, wykaz skrótów, bibliografia, wykaz tabel i rysunków, wykaz wykresów, fotografii, streszczenia w języku polskim i angielskim.

Rozprawa doktorska podzielona została na trzy części. Pierwsza obejmująca rozdział pierwszy (s. 11–24) stanowi metodologiczny segment zogniskowany na meritum podjętych założeń badawczych i analiz. Część druga koncentrująca się w rozdziałach 2-5 (s. 25–176) to szerokie spektrum rozważań natury teoretycznej nad migracjami, niekontrolowanymi przepływami migracyjnymi w wymiarze globalnym i regionalnym, których efektem są nielegalne migracje stanowiące poważne zagrożenia dla bezpieczeństwa. Część trzecią stanowi rozdział szósty (s. 168–270) będący projekcją rozwoju zjawiska i propozycją ograniczania jej negatywnych skutków dla funkcjonowania państwa.

We wstępie (10 stron) Doktorant uzasadnił podjęcie problematyki badań, wskazując jej ważność, własną motywację do podjęcia tego tematu oraz przedstawił strukturę pracy. Rozdział pierwszy (13 stron) to prezentacja celu, zakresu oraz problemów badawczych, hipotez badawczych, metod, technik oraz narzędzi badawczych wykorzystanych w toku procesu badawczego. Omówił też organizację badań oraz ograniczenia badawcze i trudności poznawcze wynikające ze specyfiki analizowanych problemów.

Rozdział drugi (37 stron) zawiera rozważania nad aparatem pojęciowym stanowiącym podstawę teoretyczną prowadzonych badań. Zamieszczono tu stosowne definicje powstałe na gruncie różnych podejść badawczych oraz typologię tych pojęć uwzględniającą wybrane kryteria. Ponadto, dokonał analizy wybranych przypadków wykorzystania masowych ruchów migracyjnych jako pozamilitarnej siły nacisku stosowanej przez państwa w celu osiągnięcia

zaplanowanych korzyści o charakterze politycznym, gospodarczym, społecznym oraz militarnym.

W trzecim rozdziale (39 stron) Doktorant skupił uwagę na prezentacji norm prawnych na poziomie krajowym i wspólnotowym, dotyczących przekraczania granicy strefy Schengen oraz legalizacji pobytu w Polsce z uwzględnieniem form ochrony międzynarodowej. Przedstawił również instytucjonalne zasady zarządzania procesami migracyjnymi, ze szczególnym uwzględnieniem roli służb odpowiedzialnych w tym zakresie.

Rozdział czwarty (38 stron) poświęcił nielegalnym procesom migracyjnym w kontekście ich wpływu na bezpieczeństwo wewnętrzne. Doktorant wyjaśnił w nim aspekty prawne obejmujące problematykę przekraczania granic, zakres zagadnień związanych z legalnością pobytu imigrantów w odniesieniu do wspólnotowego oraz polskiego stanu prawnego. Ponadto zaprezentował zagrożenia towarzyszące nielegalnej migracji.

W piątym rozdziale (25 stron) Doktorant poddał analizie źródła oraz przebieg europejskiego kryzysu migracyjnego wraz z prezentacją głównych szlaków migracyjnych i powiązań pomiędzy sytuacją migracyjną w państwach zachodnich Unii Europejskiej a zjawiskiem nielegalnej imigracji do Polski.

Szósty rozdział (102 strony) to prezentacja wyników badań przeprowadzonych przez Doktoranta. Obejmują one charakterystykę rozwoju i dynamiki zjawiska nielegalnej migracji w Polsce na podstawie danych statystycznych i analizy wywiadów eksperckich, a także porównanie sposobów ochrony granicy zewnętrznej Unii Europejskiej w oparciu o materiały z wizyt studyjnych na granicy polsko-białoruskiej i hiszpańsko-marokańskiej. Istotną część stanowi propozycja działań zaradczych/zapobiegawczych będących odpowiedzią na zagrożenia migracyjne na poziomie krajowym i regionalnym.

Zakończenie/Podsumowanie jest istotną częścią każdej pracy naukowej będące formą zestawienia i wniosków końcowych wypracowanych w trakcie procesu badawczego. Doktorant na 2 stronach stworzył bardzo ogólną, ale logiczną i tematycznie spójną całość.

Pracę uzupełniają bogate załączniki, wykaz skrótów, wykaz tabel, rysunków, wykresów i fotografii.

Dobór literatury przedmiotu oraz źródeł wykorzystanych w recenzowanej rozprawie doktorskiej jest właściwy. To zasobne i różnorodne zestawienie aktów prawnych i normatywnych, pozycji zwartych i artykułów naukowych oraz źródeł internetowych. Należy sądzić, że Doktorant zapoznał się i przestudiował literaturę przedmiotu, ale jednak zbyt ogólnie dokonał krytycznej analizy jej oceny na potrzeby rozprawy.

Tytuł nadany rozprawie przez Doktoranta jest sformułowany poprawnie i koresponduje z treścią. Tytuły rozdziałów i podrozdziałów są adekwatne do ich zawartości. Kolejność podejmowanych wątków tematycznych należy uznać generalnie za właściwą. Zawartość przedmiotowa ma charakter dedukcyjny i dość spójny z założeniami metodologicznymi.

Zastrzeżenia wzbudza brak umieszczenia we *Wstępie* elementów zamykających rozprawę. A mianowicie: załączniki, wykaz skrótów, bibliografia, wykaz tabel, rysunków, wykresów, fotografii, streszczenia w języku polskim i angielskim – to przecież ważne dopełniające części składowe każdej pracy naukowej. Jest to poważne przeoczenie.

Innym przykładem kontrowersji są proporcje objętości rozdziałów odpowiadających poszczególnym wątkom tematycznym i problemom badawczym (zawartość merytoryczna). Rozdział pierwszy jest ośmiokrotnie, a rozdział piąty czterokrotnie krótszy od rozdziału szóstego. Choć rozdział ten jest prezentacją wyników badań, stanowi to jednak pewne niedopatrzenie i świadczyć może o braku kontroli nad układem rozprawy doktorskiej.

Cechą dobrego stylu naukowego jest jego jasność i zrozumiałość, precyzja, prostota i zwięzłość oraz poprawność gramatyczna i ortograficzna. Aparat pojęciowy stosowany przez Doktoranta uznać należy za poprawny. Pojawiają się jednak frazy, prawdopodobnie ulubione Doktoranta lub będące swego rodzaju żargonem zawodowym. Otóż, w rozprawie doktorskiej kilkakrotnie pojawia, się w niewielkich odstępach, sformułowanie *posiłkując (się) ...* (s. 18–21). Poza tym występują pojedyncze błędy interpunkcyjne.

Oprócz wyartykułowanych niedociągnięć w rozprawie doktorskiej znajdują się właściwie osadzone odwołania do aktów prawnych i normatywnych, którymi Doktorant swobodnie się posługuje. Treści prezentowane w rozprawie potwierdzają dobrą wiedzę teoretyczną.

Z uwagi na korzystanie z danych wielu instytucji, organizacji oraz występującą niejednoznaczność i rozbieżność terminologiczną w podjętym obszarze badań celowym i potrzebnym okazał się *Wykaz skrótów* (s. 283).

Na pozytywną uwagę zasługuje bogata strona graficzna rozprawy. Mnogość przywoływanych danych statystycznych oraz zestawień liczbowych zostały przedstawione w postaci tabel, wykresów i map. Taki zabieg umożliwia potencjalnemu Czytelnikowi lepszą percepcję analizowanych treści.

Szczególną wartością dodaną rozprawy doktorskiej, w ocenie recenzenta, są wywiady eksperckie i podróże studyjne. Dostarczają one wiedzę praktyczną o rozwoju i dynamice

zjawiska nielegalnej imigracji w Polsce oraz możliwość porównania i zweryfikowania metod ochrony zewnętrznej wschodniej i zachodniej granicy Unii Europejskiej.

Konkludując, pomimo wskazanych w recenzji niedociągnięć i kontrowersji należy podkreślić, że strona merytoryczna rozprawy doktorskiej jest wartościowa poznawczo, oparta na podstawach naukowych. Praca ma charakter interdyscyplinarny zawierająca problemy natury społecznej, prawnej, humanitarnej i prakseologicznej.

Treść rozprawy zaprezentowana została w sposób przystępny i zrozumiały. Prezentuje ona dobrą wiedzę teoretyczną mgr. Czesława Koniecznego ubiegającego się o nadanie stopnia doktora w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie.

Problemy do wyjaśnienia przez Doktoranta:

1. Czy widzi Pan potrzebę wprowadzenia zmian strukturalno-proceduralnych w funkcjonowaniu Straży Granicznej w celu poprawy jej skuteczności i efektywności po dotychczasowych doświadczeniach?
2. Jakie ma Pan propozycje udoskonalenia procedur powrotowych dla poprawy sytuacji?
3. Jaki przewiduje Pan scenariusz rozwoju sytuacji kryzysowej na granicy polsko-białoruskiej będącej jednocześnie zewnętrzną granicą Unii Europejskiej?

4. Wnioski końcowe

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska Pana mgr. Czesława Koniecznego stanowi zbiór usystematyzowanej wiedzy mogącej być wykorzystaną w poszukiwaniach natury poznawczej oraz doskonaleniu rozwiązań prawnych i organizacyjnych służącym zapobieganiu i zwalczaniu nielegalnej migracji. Jest dojrzałą merytorycznie pracą naukową, dobrze udokumentowaną poznawczo i logicznie skonstruowaną.

Stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska spełnia warunki określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478) oraz art. 14 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tj. Dz. U. z 2017r., poz. 1789 z poz. zm.). Na tej podstawie wnoszę o dopuszczenie Doktoranta mgr. Czesława Koniecznego do publicznej obrony recenzowanej rozprawy doktorskiej.

Andrzej Wawrusiszyn